

Pártkongresszusok Angliában

Nagy-Britannia a megkövesedett, évszázadokkal ezelőtt született hagyományok országa. Ezeknek a tradícióknak a tiszteletben tartására a szigetország lakóit semmilyen frott szabály vagy törvény nem kötelezi, megszegésük mégis amolyan szentségtörésnek számítana. Igaz, az utóbbi években a brit tradicionalizmus meglehetősen súlyos csapásokat szenvedett. Ennek ellenére a hagyományok nagy része még mindig tartja magát.

Az angol politikai élet íratlan szabályai közé tartozik az is, hogy minden év végén összehívják a politikai pártok kongresszusait, s ezeken megvitatják, értékelik az eltelt esztendő alatt — az illető párt érdekei szempontjából — elért sikereket, kijelölik a párt taktikai irányvonalát, céljait. Éppen ezért a brit politikai pártok év végi összejövetelei rendszerint nagy érdeklődést váltanak ki.

A Labour-párt dilemmája

Érthető okokból az érdeklődés főképp az immár több mint három éve kormányon levő Labourista Párt 67. évi kongresszusa felé terelődött. A Scarborough üdülővárosban tartott labourista összejövétel meglehetősen kedvezőtlen politikai légkörben ülésezett. A Harold Wilson vezette kabinet gazdasági és szociális politikája csalódást és elégedetlenséget keltett az angliai dolgozók körében. S ezen tulajdonképpen nincs mit csodálkozni, hiszen a munkáspárti kormányzás az utóbbi 27 év legnagyobb — több mint félmillió — munkanélküliségét „eredményezte“.

A Wilson-kormányzattal szembeni elégedetlenségről tanúskodnak azok a veszteségek is, amelyeket a Labourista Párt a részleges választásokon elszenvedett. Az utóbbi 21 hónapban tartott ilyen választásokon a labouristák hét mandátumot vesztek, vagyis ugyanannyit, mint a konzervatívok egy egész parlamenti időszak alatt — 1959 és 1964 között —, amikor összesen 62 részleges választást tartottak. Tekintetbe véve e számadatokat, valamint az angol választók hangulatát, már most megállapítható, hogy a jelenlegi gazdasági és politikai irányzat fenntartása esetén — az elégedetlenség főokát jelentő bérfelfagyasztások, a növekvő munkanélküliség és az élet drágulásának körülményei között — a labouristák esélyei a következő általános választásokon jelentős mértékben csökkentek. Rendkívül nehéz feladat egy pártnak helyreállítani a közvélemény hatalmas mértékben megrendült bizalmát.

A Wilson-kormányzat népszerűsége tehát ijesztő hullámvölgyön megy át, s a válságot elmélyítette a font sterling azóta bekövetkezett leértékelése.

Scarborough-ban az egyik felszólaló a másik után ostorozta a kormány irányvonalát. Michael Foot, Frank Cousins, valamint a labourista balszárny más vezető személyiségei hangsúlyozták, hogy a részleges választásokon elszenvedett vereség nem tekinthető véletlennek. Ám a heves bírálatok ellenére e kérdésben a pártvezetőség álláspontja győzött. Ezt a viszonylagos sikert a kormány mindenekelőtt Wilson taktikájának köszönheti. („Wilson a politikai cselezés és taktika nagymestere” — írta a brit kormányfőről a scarborough-i értekezlet után a *Time* című amerikai hetilap.) Az angol miniszterelnök ugyanis a kongresszus előestéjén bejelentette, hogy elhalasztják 16 bányászat bezárását, s ezzel megnyerte a 416 000 szavazatot hozó bányászküldöttek támogatását. (A Labourista Párt kollektív tagjaként jelenlevő szakszervezetek taglétszámuknak megfelelő számú szavazattal rendelkeznek a munkáspárti kongresszusokon.) A brit sajtó azonban kiemeli, hogy a tavalyelőtti brightoni kongresszuson még 2 208 000-es szavazattöbbséggel fogadták el a labourista kormány gazdaság-politikájának támogatását, a scarborough-i összefüggésben ez a többség már 122 000 szavazatra apadt.

A belső gazdasági kérdésekkel szoros kapcsolatban állt Anglia csatlakozása a Közös Piachoz. A brit kormányfő a gazdasági nehézségek nagy részének megoldását a szigetországnak a „hatokhoz” történő csatlakozásától várja. Ezért hajlandó vállalni a belépéssel járó — megítélése szerint — átmeneti terheket.

Egyébként jellemző, hogy ezelőtt két évvel a külpolitikai viták középpontjában a „Suez-től keletre”-politika állt. Abban az időben a Labourista Párt vezetői gyakran hangsúlyozták, hogy Nagy-Britanniának politikai, gazdasági és stratégiai érdekeltségei vannak a földgolyó majd minden pontján. A scarborough-i kongresszuson erről már sokkal kevesebb szó esett. Ezen az összefüggésben a kormánytagok inkább Anglia európaiságát bizonyították: Wilson külpolitikai törekvéseinek legfőbb célpontja Európa, pontosabban a Közös Piac.

Nagy-Britanniának a „hatokhoz” való csatlakozása kérdésében a labourista kongresszus küldöttei két határozattervezetet vizsgáltak meg: az egyik, amely *helyesli* a kormány politikáját ebben a kérdésben, s a másik, amely *ellenzi* a csatlakozást, és követeli, hogy „a kormány tartsa fenn a brit gazdaság vezetési jogát, folytasson önálló külpolitikát és ápolja a barátságot az összes országgal”. A küldöttek többsége az első, vagyis a kormány számára kedvező határozat-tervezet mellett szavazott. „Wilson győzelme távolról sem ragyogó” — írta azonban a szavazás eredményével kapcsolatban a *The Times*, s megállapításának alátámasztására megemlítette, hogy a Labourista Párt és a szakszervezeti mozgalom több kiemelkedő személyisége (például Emmanuel Shinwel, Douglas Jay, Frank Cousins volt labourista miniszterek) sikraszállt Nagy-Britanniának a Közös Piacba való belépése ellen. Mindhárman hangoztatták, hogy Anglia esetleges csatlakozása nyomán az élet 3 százalékkal drágulna a szigetországban, a kereskedelmi mérleg deficitje pedig legkevesebb 500 millió font sterlinggel növekedne. A kongresszuson állítólag a legnagyobb tapsvihart Emmanuel Shinwel, a párt „nagy öregje” kapta, aki „Pokolba a Közös Piacca!” felkiáltással zárta be felszólalását. „Ugyanakkor — hangsúlyozza a *The Sunday Times* — nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy 2 032 000 szavazatot kapott egy olyan határozati javaslat, amely ellenzi a »hatokhoz« való csatlakozást.” (A kormány számára kedvező határozati javaslat 4 147 000 szavazatot kapott.)

Tagadhatatlan azonban, hogy a gazdasági vita végeredményben a labourista mozgalom jobbszárnyának győzelmével végződött.

Egészen más eredménnyel zárult a vietnami és a görög kérdés napirendje.

A kongresszus 3 167 000 szavazattal 2 898 000 ellenében határozatot fogadott el, s ebben kifejezte „a résztvevők felháborodását amiatt, hogy Görögországban katonai klikk kaparintotta magához a hatalmat“. A határozat követeli, hogy Görögországban tartsanak szabad választásokat, és engedjék ki a börtönből a politikai foglyokat. A dokumentum ugyanakkor felhívja a brit kormányt, hogy vigye az Egyesült Nemzetek Szervezete elé a görögországi helyzet kérdését, és függesse fel a katonai kormányzatnak nyújtott segílyt.

A legsúlyosabb vereséget azonban a Wilson-kabinet a vietnami kérdésben szenvedte el. Az országos végrehajtó bizottság ellenállása és a kormány tagjainak nagyarányú kulisszatárgyalásai ellenére, a scarborough-i kongresszus résztvevői 2 752 000 szavazattal 2 630 000 szavazat ellenében határozatot fogadtak el, amelyben nemcsak a Vietnami Demokratikus Köztársaság bombázásának azonnali és feltétel nélküli megszüntetését követelték, hanem azt is, hogy az angol kormány teljesen határolja el magát Washington vietnami agressziójától.

Mint ismeretes, a Labourista Párt 1966. évi kongresszusa is elítélte az amerikai légielőknak a Vietnami Demokratikus Köztársaság elleni bombatámadásait. A mostani határozat azonban sokkal tovább megy.

A vietnami kérdésben a Wilson-kormányzatot érő bírálatok hevesességére jellemző a következő eset: miután Lawrence Daly, az országos bányászszakszervezet skóciai fiókjának titkára és a Russell-féle Nemzetközi Bíróság tagja elmondta beszédét Scarborough-ban, amelyben meglehetősen keményen ostromozta a kormány magatartását, George Brown, az Egyesült Államok Kongresszusának tagja, aki abban az időben Londonban tartózkodott, megjegyezte: „Azt mondják, hogy egyike vagyok az amerikai kormányzat legkíméletlenebb bírálóinak a vietnami kérdésben. Scarborough-ban azonban egyesek túltettek rajtam...“

A vietnami és a görög kérdésben elfogadott határozatokat természetesen nem csupán a labourista balszárny, hanem a szigetország közvéleményének széles rétegei győzelmének kell elkönyvelni. Az angol nép ugyanis mindenképpen jogosult arra, hogy követelje: Nagy-Britannia ne vállaljon közösséget az USA vietnami politikájával, hiszen a brit kormány — külügyminisztere révén — társelnöke az 1954. évi genfi értekezletnek, és ilyen minőségében éppen azokat az egyezményeket kellene megvédenie, amelyeket Washington nem akar tudomásul venni.

Egyébként Harold Wilson vietnami állásfoglalásában tükröződik a legjobban a labourista kormány egyik legnagyobb dilemmája. A Wilson-kabinet képtelen szakítani a brit imperializmus hagyományos politikájával. Már nemegyszer előfordult, hogy a labourista kormányfő külpolitikai irányvonala a konzervatív ellenzék padsoraiban határozottabb támogatásra talált, mint a saját pártja képviselői között. Ám a kormány igényt tart a dolgozók rokonszenvére is. A labourista kormány tehát egyszerre szeretné kielégíteni a brit monopolista körök igényeit és a munkásságnak azt a kívánságát, hogy a szigetország pozitív szerepet töltsön be a világ békéjének megvédésében. Ez az a dilemma, amelyben a Wilson-kabinet őrlődik. Éppen ezért a vietnami kérdés igen-igen veszélyes buktató a labourista kormány útjában.

A Scarborough-ban elfogadott határozatok lényegében semmire sem kötelezik a kormányt: nyugodtan folytathatja eddigi politikáját, hacsak a scarborough-i tendencia nem jelentkezik a parlamenti többség soraiban is. A kormánypolitikán ugyanis csak a parlamenti többség változtathat. Ennek ellenére azonban — amint a *The International Herald Tribune* londoni tudósítója megállapítja — a vietnami és a görög határozatok megszavazása „bizonyos mértékben megingatta a labouristák pozícióit“.

A scarborough-i kongresszuson megmutatkozott, hogy a labourista belső ellenzék jóval nagyobb és erősebb, mint azt eddig feltételezték. Ez többek között a Labourista Párt kongresszusán megválasztott Országos Végrehajtó Bizottság összetételéből is kiténik. A bizottságban üresen maradt két helyet a jobboldali jelöltek rovására baloldali képviselők — Joan Leston és Frank Allaun — szereztek meg. Ugyanakkor Tom Driberge-t, Jan Mikardót és Barbara Castle-t, a labourista baloldal ismert képviselőit még nagyobb szavazattöbbséggel választották újra, mint egy esztendővel azelőtt.

Konzervatív szűrkeség

„Az utóbbi évek sorozatos sikertelenségei után a Konzervatív Pártnak most alkalma van politikai tőkét kovácsolnia magának“ — írta a francia *L'Express* a tory-pártiak évvégi összejövele előtt. S valóban számítani lehetett arra, hogy az ellenzékben levő konzervatívok mindent megtesznek, hogy elhódítsák a Wilson-kormányzat politikájából kiábrándult választókat Ehhez azonban arra lett volna szükség, hogy a Konzervatív Párt évi kongresszusa (amelyet Brightonban, a Viktória királynő emlékéét idéző tengerparti üdülőhelyen tartottak röviddel a labouristák összejövele után) a Wilson-kabinet politikájával ellentétben álló, népszerűbb alternatívát dolgozzon ki. Erre azonban Brightonban sem került sor. Akárcsak az 1966. évi konzervatív kongresszust, a múlt esztendei összejövetelt is a reménytelen szűrkeség jellemezte. A tory-pártiaknak ez alkalommal sem sikerült megnyerniük a széles körű elégedetlenséget, nem sikerült egy olyan politikai programot kidolgozniuk, melynek segítségével harcolni tudnának három évvel ezelőtt elvesztett hadállásaik visszafoglalásáért.

A szigetlakók mindenekelőtt arra voltak kíváncsiak, vajon a Konzervatív Párt alkalmas-e arra, hogy kiutat javasoljon Nagy-Britannia meglehetősen nehéz gazdasági és politikai helyzetéből? A közel 4000 konzervatív delegátus azonban lényegében megelégedett a kormánypolitika elmarasztalásával anélkül, hogy olyan javaslatokat dolgozott volna ki, amelyeket a brit választói testület alternatívaként magáévá tehetett volna. A Kongresszus nagy szavazattöbbséggel határozatot fogadott el, s ebben sajnálkozását fejezi ki a jelenlegi adópolitika és a nagyarányú szakember-kivándorlás miatt. De ismét megerősíti a kapitalista szabadverseny elveit. A határozat ugyanakkor követelte egy olyan szakszervezeti törvény kidolgozását, amely korlátozná a sztrájkjogot. (Persze arról egy szó sem esett, hogy Nagy-Britannia pontosan azért jutott ebbe a könnyűnek semmi esetre sem mondható gazdasági helyzetbe, mert a Wilson-kabinet lényegében alig változtatott valamit azon a gazdasági politikán, amelyet a konzervatívok a labouristák uralomra kerülése előtt 13 éven át folytattak.)

Külpolitikai téren a kongresszus hitet tett Anglia „Szueztől keletre“ vállalt katonai kötelezettségei mellett. Enoch Powel, az árnykabinet honvédelmi minisztere kijelentette: „Nagy-Britannia köteles mindaddig fenntartani a »Szueztől keletre« kötelezettségeit, amíg erre szükség lesz“. A Közös Piachoz való csatlakozás kérdésében a konzervatív összejövetel a következő álláspontra helyezkedett: közlekedés Nyugat-Európához az Egyesült Államokhoz fűződő jóviszony fenntartása mellett. A rhodesiai kérdést illetően a konzervatívok nyíltan elleneztek a salisbury-i rasszista rendszer ellen hozott szankciókat, s követelték a tárgyalások azonnali újrafelvételét a Smith-kormányval (amit — sikertelenül — többször meg is próbáltak).

Ezek szerint teljesen egyet lehet érteni a *The Morning Star* azon megállapításával, hogy „a konzervatívok brightoni összejövele semmilyen változást sem ho-

zott a párt álláspontjában a bel- és külpolitikai kérdésekben. Nem sikerült új arculatot, rokonszenvesebb egyéniséget kölcsönözni a pártnak. De még a tory-párti *The Sunday Telegraph* is meglehetősen pesszimista hangnemben kommentálta a brightoni kongresszus eredményeit. „Még mindig a kiútkeresésnél tartunk“ — írta sajnálkozva az említett lap.

Új áramlatok a liberálisoknál

Akárcsak a konzervatívok, a liberálisok is megpróbálták évi kongresszusukon, amelyet szintén a múlt esztendő őszén tartottak, a labouristák rohamosan csökkenő népszerűségét a maguk számára kamatoztatni.

Ámbár a Liberális Pártnak nincsenek baloldali, sőt még „liberális“ hagyományai sem, az utóbbi években mégis több bel- és külpolitikai kérdésben a konzervatívokénál valamivel rugalmasabb, realisabb, bizonyos mértékig „balra tekingető“ politikai irányvonalat követett. Ez a lassú, de mégis érezhető radikalizálódási folyamat a párt fiatal tagjainak nyomására hova-tovább mindinkább elmélyül.

A belpolitikai kérdésekben a Blackpoolban összegyűlt küldöttek helytelenítették a kormány irányvonalát. Jeremy Thorpe, a párt vezetője kijelentette, hogy „a font sterling leértékelése elkerülhető, de ha választani kell a devalorizált font sterling és egymillió munkanélküli között, az előbbi mellett döntünk.“ (A döntést azóta Wilson magáévá tette...)

Külpolitikai téren a liberálisok támogatták Anglia esetleges csatlakozását a Közös Piachoz és állást foglaltak „egy atommentes európai politikai közösség“ mellett. Blackpoolban döntő többséggel fogadták el azt a határozatot, amely *éltéli* az USA vietnami agresszióját és a Vietnami Demokratikus Köztársaság elleni amerikai légitámadásokat. Egy másik határozat sajnálkozását fejezi ki a kormány rhodesiai politikájával kapcsolatban. Ez a politika — hangoztatja az említett határozat — szöges ellentétben áll a labourista vezetőknek az 1964. évi választások előtti álláspontjával. A küldöttek követelték, hogy a kormány hozzon hatékony szankciókat Jan Smith fajgyűlölő rendszere ellen. A rhodesiai határozat ugyanakkor felszólítja a kormányt: gyakoroljon nyomást a Dél-afrikai Köztársaságra, hogy alkalmazza az ENSZ-közyűlés Délnyugat-Afrikára vonatkozó határozatait és ne nyújtson többé semmilyen támogatást sem az apartheid országának.

Mindez arra mutat, hogy a Liberális Pártban megerősödött a balszárny, megszilárdították a pozíciókat a párt politikai aktivizálásának hívei. Sőt, a Liberális Párt egyes vezetői állítólag hajlandók lennének támogatni a Labourista Pártot, ha az előzőleg elnémetné saját baloldalát.

Kommunista tárgyilagosság

Ugyancsak a múlt esztendő végén került sor a Nagy-britanniai Kommunista Párt 30. országos kongresszusára is. A kongresszuson 500 angol küldött, valamint más országok kommunista és munkáspártjainak képviselői vettek részt.

A kongresszuson részletesen elemezték Nagy-Britannia bel- és külpolitikai helyzetét. A párt végrehajtó bizottságának jelentése bírálta a labourista kormány takarékosági intézkedéseit, elmarasztalta a bérek befagyasztását és a munkanélküliség növekedését, valamint az óriási katonai kiadásokat. A font sterling devalválásáról pedig külön határozatot fogadtak el, amely rámutat, hogy ennek az újabb „mentőakciónak“ a költségeit ismét a dolgozó tömegeknek kell megfizetniük. Anglia élelmiszerfogyasztásának több mint a felét, nyersanyagszükségletének kétharmadát külföldről fedezi. Következésképpen az áremelkedés elkerülhetetlen,

s ezt — mint Wilson miniszterelnök egyik beszédében nyomatékosan hangsúlyozta — nem követheti hasonló arányú béremelés, különben semmivé válnának a leértékelés előnyei. A kongresszuson elfogadott többi határozat ugyanakkor követeli Anglia Közös Piac-i belépésének meggátolását, teljes elhatárolódást Washington vietnami politikájától, valamint azt, hogy a kormány mondjon le a brit nukleáris stratégiáról és a „Szeuvtől keletre“-politikáról.

*

Az angol politikai pártok versengésének év végi hajrája élenkebbé tette a szigetország politikai életét. S bebizonyította, hogy egyre több szigetlakót kerít hatalmába a Wilson-kormányzat politikájával kapcsolatban a csalódottság és az elégedetlenség.

E kiábrándultság közepette azonban a labourista kabinet a helyzet ura. Ez azzal magyarázható, hogy Anglia lakóinak zöme jelenleg csupán egyetlen alternatívát lát: a konzervatívok uralmát.

Ilyen körülmények között mégis posszibilisabbak a labouristák...

Székely László

Reformtörekvések a nyugati valutarendszerben

A nyugati valutarendszer problémái hosszú lejáratiúak. Krónikus jellegük persze nem zárja ki heveny tünetek jelentkezését. Legutóbb a font sterling leértékelése okozta akut válság hozta mozgásba a pénzügyi frontokat. A devalváció főbb valutapolitikai körülményeinek ismertetését célzó írásunk szerkesztése idején a vihar még nem ült el, a kibontakozás nem körvonalazódott.

A font sterling 1967. novemberi leértékelése — külkereskedelmi, konjunkturális és egyéb hatásai mellett — egyúttal újabb megrázkódtatásnak tette ki magát a nyugati valutarendszert is, ezzel pedig még idősebbé vált e rendszer csaknem egy évtizede vitatott reformjának a kérdése.

A reformtörekvések előzményei voltaképpen az első világháborúig nyúlnak vissza. Ekkor ért véget ugyanis a tőkés pénzrendszer „aranykora“, az *aranyvaluta* kora, amely négy évtizeden át — a múlt század hetvenes éveitől 1914-ig — biztosította a nemzetközi áru- és pénzforgalom viszonylagos szilárdságát. Ehhez nem volt szükség államközi egyezményekre, mert a bankjegyek aranyra való korlátlan és szabad beváltása, az aranyérmék szabad veretésének joga és az aranynak mint világpénznek szabad nemzetközi áramlása önmagában is elegendő volt a nemzeti valuták árfolyam-ingadozásainak és az egyes országok fizetési mérlegeinek kiegyenlítéséhez.

Ez az automatikusan működő pénzrendszer az első világháborúban megszűnt, és azóta sem sikerült helyreállítani. A húszas évek elején néhány vezető tőkésállam az aranyvalutát megcsontított formájában — mint aranymag-valutát és aranydeviza-valutát — bevezette, de ez az arany belső és külső forgalmát erősen korlátozó pénzrendszer sem lehetett hosszú életű. A nagy világgazdasági válságban összeomlott, és a papírvaluta váltotta fel.

Csak a második világháború végén került sor a nemzetközi pénzrendszer újjáteremtésére. Erről az Egyesült Nemzetek Szervezetének 1944 júliusában összeült Bretton Woods-i pénzügyi értekezlete határozott. Az ott kidolgozott nemzetközi egyezmény sem tért vissza a klasszikus aranyvalutához; ehelyett ismét az *arany-deviza-valutát* (gold exchange standard) választotta. Ennek lényege az, hogy a nemzeti valuták nem közvetlenül kapcsolódnak az aranyhoz, hanem egy vagy két valuta, az ún. *kulcsvaluta* közvetítésével. Ez utóbbi közvetlenül aranyra váltható; más államok számára (az arany mellett) a nemzeti pénz fedezetének és a nemzetközi fizetésekhez szükséges tartaléknak a funkcióját tölti be; tehát maga is az arany szerepkörében lép fel.

Az aranydeviza-valutára felépített pénzrendszer bevezetését többek között a világ aranykészletének egyenlőtlen megoszlása, a jelenkori kapitalizmus egyik kisérvőjelensége idézte elő. Az aranydeviza-valutának a klasszikus aranyvalutához képest számos hátránya van. Például: kiváltságokkal ruhazza fel a nemzetközi pénzügyi kapcsolatokban a kulcsvalutát, illetve az ezt kibocsátó államot. Minthogy a kulcsvalután kívül egyik nemzeti valuta sem váltható közvetlenül aranyra, a valuták egymás közti átváltási arányát sem közvetlenül aranyparitásuk, hanem a kulcsvalutában kifejezett paritásuk szerint állapítja meg, s így a nemzeti valutákat a kulcsvalutához láncolja: a nemzeti valuták, sőt az egész nemzetközi pénzrendszer sorsát a kulcsvalutától teszi függővé. Emellett az automatikus működés előnyétől is megfosztja a nemzetközi pénzrendszert; ennek hiányában a fizetési mérlegek egyensúlyát és a váltóárfolyamok szilárdságát a devizapolitika — nem mindig eredményes — módszereivel kell biztosítani. Mindez nemzetközi ellentétek és viszályok forrása, akadály a nemzetközi áru- és fizetési forgalom kiegyensúlyozott fejlődésének, állandó bizonytalansági tényező a nemzetközi kapcsolatokban.

A Bretton Woods-i valutaegyezmény az újonnan létrehozott nemzetközi pénzrendszert a *dollárra* alapozta (tekintettel a tőkés országok akkori gazdasági és hatalmi viszonyaira, különösképpen az Amerikai Egyesült Államok hatalmas aranytartalékára, amely az egyezmény idején és még az utána következő tíz-tizenkét évben is a tőkés világ monetáris aranykészletének több mint hetven százalékát alkotta). Az egyezmény biztosította a dollár kulcsvaluta-szerepét, és az amerikai valutapolitika befolyását a nemzetközi pénzügyi és hitelszervezetek révén is fokozta. Ezek egyike a Nemzetközi Valutaalap is. Funkciói közé tartozik a nemzeti valuták dollárparitásának megállapítása, és a tagállamok hozzájárulásaiból arany-, illetve dollárkölcsonök folyósítása a fizetési mérlegek egyensúlyának biztosítására. E funkciók révén irányító szerepe és felügyeleti joga van nemzetközi valutaügyekben; s minthogy az Egyesült Államok egymaga 25 százalékát biztosítja a Valutaalap tőkéjének, s a befolyása alatt álló tagállamokkal együtt a szavazatok mintegy 80 százalékával rendelkezik, a Valutaalap voltaképpen az amerikai érdekeket képviseli. (Bretton Woodsban elismerték a *font sterling* kulcsvaluta-rangját is, ami a sterling-övezeten és a Commonwealth preferenciális vámrendszerén alapszik. A brit valuta azonban, tartalékpozícióinak gyengesége s az ebből eredő gyakori fontválságok miatt a dollár mellett a második helyre szorult.)

Az aranydeviza-valuta említett hátrányai teljes mértékben érvényesültek. A dollár szilárdsága a negyvenes évek végén és az ötvenes évek elején a legkevésbé sem szilárdította meg a többi tőkés valuta helyzetét. A nyugat-európai országok és a tőkés világ más országai akkoriban krónikus dollár-éhségben szenvedtek, részben háború utáni gazdasági helyzetük és világkereskedelmi pozícióik viszonylagos gyengesége, részben az Amerikai Egyesült Államok protekcionista kereskedelmi politikája miatt. Ilyen körülmények között az Egyesült Államok dollárkölcsonökre

voltak utalva, ami eladósodásukhoz vezetett. Emellett 1949-ben, amerikai nyomásnak engedve, a dollárhoz viszonyítva leértékelték valutáikat (beleértve a font sterlinget is), ami az akkori helyzetben aligha növelhette a dollár-övezetbe irányuló árukivitelüket, és így voltaképpen csak az amerikai tőkekivitelnek kedvezett. Ugyancsak a tőkekivitel előmozdítása végett ragaszkodott — és ragaszkodik ma is — az Egyesült Államok az arany még 1934-ben megállapított dollár-árához (1 uncia arany=35 dollár), noha azóta az összes többi áru dollárban kifejezett ára csaknem háromszorosára emelkedett.

Az ötvenes évek közepéig jó néhány ország — főként a jelenlegi Közös Piac országai és Japán — gyors gazdasági fejlődése révén előretört a világkereskedelemben, és e fellendülésnek valutáris téren is voltak következményei. Az említett országok valutáris helyzete javult, arany- és dollártartalékaik jelentősen megnövekedtek. De megrendült a dollár szilárd pozíciója. Az Egyesült Államok fizetési mérlege 1958 óta 2—3 milliárd dolláros deficitekkel zárul, tetemesen növekvő külföldi pénzügyi kötelezettségei (elsősorban katonai kiadásai és nyugat-európai tőkekivitele) miatt. Ennek következtében a külföldi — főleg nyugat-európai — jegybankok és magántőkések kezében levő, s az Egyesült Államok külföldi rövidlejáratú (tehát aranyra bármikor beváltható) tartozásait képviselő dollárösszegek gyorsan növekedtek, s a korábbi dolláréhséget lassanként dollárböség váltotta fel.

Az új helyzet elkerülhetetlenné tette, hogy a hitelező államok dollárkészleteiknek legalább egy részét aranyra váltsák át. Ezzel megindult az Egyesült Államok aranykészleteinek csökkenése. A korábban 22—24 milliárd dollárra becsült amerikai aranytartalék lepadt: ma már alig haladja meg a 12 milliárd dollárt. A Közös Piac országainak teljes monetáris aranykészlete (kb. 15,2 milliárd dollár) jelenleg nagyobb, mint az Egyesült Államoké.

Az amerikai államkincstár birtokában levő *aranykészlet* nyilván nem elegendő az Egyesült Államok jelenleg kb. 26 milliárd dollárnyi külföldi rövidlejáratú tartozásainak fedezésére. Érthető, hogy ilyen körülmények között megingott a dollárba vetett bizalom. A gyakori spekulációs hullámokat az Egyesült Államoknak arany- és devizapiaci manőverekkel kellett kivédenie.

A font sterling pályafutása — amint a novemberi események is bizonyítják — semmivel sem volt simább a dollárénál, sőt, a brit valuta súlyosabb válságokat élt át.

A válság közvetlen oka a font sterling esetében is a fizetési mérleg krónikus deficitje, amely évről évre növekedett, és 1967 végére 200—250 millió font sterlingre emelkedett az 1966-os 175 milliós deficittel szemben. Fő okai a termelés pangása, a munkanélküliség növekedése, Anglia nemzetközi versenyképességének és árukivitelének csökkenése. Helyzetének gyengülése miatt a font sterling is spekulációs manőverek középpontjába került. Ez több ízben is fontválságot idézett elő, amelyet Nagy-Britannia kormányai tüneti kezeléssel — többek között jelentős külföldi kölcsönök felvételével — igyekeztek orvosolni.

Joggal merült fel tehát a kérdés, hogy a font sterling betöltheti-e a jövőben is a *tartalékvaluta* szerepét.

A leértékelés kétségtelenül befolyásolja a dollár helyzetét is (a font sterlinget a dollár első védelmi vonalának tekintették). E védelmi vonal feladása gyengítette a dollár pozícióját; a dollár inflációs folyamaton megy át, és az amerikai fizetési mérleg 1967-ben — előzetes számítások szerint — kb. 4 milliárdos deficittel zárul.

Noha a nyugati valutarendszer alapját alkotó kulcsvaluták helyzete megrendült, kulcspozíciójukat megőrizték. A hitelező államok ugyanis óvakodtak és felte-

hetően továbbra is óvakodni fognak attól, hogy összes dollár- és fontsterling-köve-
teléseiket aranyra váltsák, mert ez a kulcsvaluták összeomlásával járna, ami — a
hitelezők nagy veszteségeitől eltekintve — az egész nyugati pénzrendszert is ma-
gával rántaná, márpedig egy ilyen megrázkódtatás a tőkés világot alaposan meg-
viselné

*Tim
karikatúrája*

Maradt tehát, kényszerű átmeneti megoldásként, a kulcsvaluták támogatása, illetve a már régebben folyó támogatás folytatása. A támogatás a Nemzetközi Valutaalapnak a font sterling támogatására adott hitelein kívül abban áll, hogy a hitelező államok jegybankjai egyrészt továbbra is tartózkodnak dollár- és fontköveteléseik beváltásától, vagy csak alkalmilag és szerényebb összegekben váltják be a kulcsvalutákat, másrészt arany-, frank-, márka-, líra-kölcsönökkel lehetővé teszik, hogy az Egyesült Államok és Nagy-Britannia devizapiaci műveletekkel tartsa a dollár és a font sterling árfolyamát. Egyes feltevések szerint Nagy-Britannia és több vezető tőkésállam kormánya titkos megállapodást kötött abban az értelemben, hogy a font leértékelésének export-fokozó hatását nem fogja hasonló intéz-

kedésekkel, vagyis a többi valuta leértékelésével ellensúlyozni. Ez a támogatás nagy nehézségekbe ütközik a font leértékelését követő *aranyláz* miatt, amely megbéníthatja az ún. „gold-pool“ működését is (ennek feladata az arany és a dollár hivatalos paritásának fenntartása).

A kulcsvaluták támogatása továbbra is fenntartja az Egyesült Államok és Nagy-Britannia kiváltságos helyzetét. Sőt, újabb egyoldalú előnyben részesíti őket azzal, hogy fizetési mérlegük deficitjét, vagyis külföldi tartozásaikat dollár- és fontdevizával fedezhetik. Ez a körülmény az inflációs tendenciákat is erősíti, hiszen a kulcsvaluták, mint láttuk, más valuták fedezetének a funkcióját is betöltik.

A Bretton Woodsban alkotott és az új körülményeknek már meg nem felelő nyugati pénzrendszer *reformja* tehát elkerülhetetlenné vált. Ezt nemcsak a leginkább érdekelt nyugat-európai — elsősorban francia — kormánykörök és az álláspontjukhoz csatlakozó pénzügyi szakértők és elméleti szakemberek sürgették, hanem az Egyesült Államok és Nagy-Britannia hivatalos körei is elfogadták. A vita — amelyben de Gaulle-ék szélsőséges álláspontot képviselnek — nem annyira a reform szükségességéről, mint inkább tartalmáról folyik.

Francia felfogás szerint a Nyugatnak vissza kell térnie az aranyvalutához, mint-hogy csak ez utóbbi lehet egy vitathatatlan és minden nemzeti valutától teljesen független nemzetközi pénzrendszer alapja. Az angolszász koncepció viszont elvileg csakis olyan reformot fogadna el, amely megőrizné a dollár és a font sterling kulcsvaluta jellegű kiváltságos helyzetét.

Az ellentét megmutatkozik az ún. *nemzetközi likviditás* kérdésében is, amelyet a „tízek klubjának“ (a Nemzetközi Valutaalap leggazdagabb tagállamainak) múlt év augusztusi értekezlete, illetve a Valutaalap szeptemberi Rio de Janeiró-i ülészaka újra időszerűvé tett.

A nyugati közgazdasági irodalom nemzetközi likviditáson általában az importköltségek fedezéséhez szükséges nemzetközi fizetési eszközök (arany- és devizatartalékok) összességét érti. A nemzetközi likviditással kapcsolatban a vitatott probléma az, hogy szükség van-e vagy sem a jelen körülmények között a nemzetközi likviditás bővítésére.

Az egyik álláspont szerint, amelyet az angolszász államok képviselnek, ténylegesen nemzetközi likviditás-hiány van, amit szerintük az is bizonyít, hogy az arany- és devizatartalékok nem növekednek az importtal arányosan. Néhányan azt is hajlandók elismerni, hogy ennek egyik fő oka az arany meg nem felelő dollár-ára. Emiatt nem kifizetődő az aranytermelés, és nem gyarapodhatnak kellőképpen az aranytartalékok.

Mások úgy vélekednek, hogy a meglévő nemzetközi fizetési eszközök pillanatnyilag elegendők a likviditás-igények kielégítésére, mivel nincs szükség szerű összefüggés a fizetési eszköz-tartalékok és a behozatal nagysága között. Az árubehozattal és a nemzetközi tőkemozgást ugyanis nem ezekből a tartalékokból, hanem — szerintük — a különféle hitelformák segítségével finanszírozzák. A fizetési eszköz-tartalékok szerepe a fizetési mérleg esetleges hiányainak a fedezésére korlátozódik, és eszerint a likviditás problémája is csak fizetéseképtelenség esetén merülhet fel.

Kétségtelen, hogy ez utóbbi felfogás áll közelebb a valósághoz. De az sem tagadható, hogy a likviditás egyes esetekben elégtelennek bizonyult. Így például a klasszikus nyersanyagok és az ipari késztermékek nemzetközi cserearányának romlása lényegesen csökkenti a fejlődő országok nemzetközi likviditását. Másfelől a kulcsvaluták gyengése is likviditás-hiányt okoz olyankor, ha az ezzel kapcsolatos inflációs pszichózis hatására egyes államok az aranyat részesítik előnyben, ami

— az aranytermelés elégtelensége folytán — hiányt okozhat nemzetközi fizetési eszközökben.

A legradikálisabb megoldást Rueff, Halperin és mások javasolják. Szerintük a likviditás kérdése kielégítően csak az aranyvalutához való visszatéréssel oldható meg. Kivételesen és átmenetileg megengedhető valamilyen *egyezményes nemzetközi pénzegység* bevezetése, (Rueff elnevezése szerint: „*cru*” = collective reserve unit, azaz kollektív tartalék-egység), ennek azonban teljesen függetlennek kell lennie a jelenlegi kulcsvalutáktól vagy bármely más valutától, tehát szigorúan csak az arany képviselője lehet.

Több javaslat a jelenlegi nemzetközi pénzrendszer átalakításától reméli a megoldást. Így például Triffin, Maudling és mások szerint az egyes országok aranytartalékait a Nemzetközi Valutaalpnál kellene elhelyezni; ez a tartalék fedezné a kibocsátandó egyezményes nemzetközi pénzegységet. Eszerint a Valutaalap valamilyen nemzetközi jegybankká alakulna át, és ilyen minőségében hiteleivel kielégíthetné a likviditás-igényeket. A javaslatoknak ebbe a csoportjába sorolható Káldor, Tinbergen és Hart tervezete is, amely a Valutaalap keretében létesítendő nemzetközi pénzegységet részben arannyal és főként a világkereskedelmi forgalomban leggyakrabban szereplő árukkal (nyersanyagokkal) kívánja fedezni.

Külön javaslattal lépett fel a fejlődő országok pénzügyi szakértőinek egy csoportja. Eszerint a Valutaalap keretében külön apparátust kellene szervezni, amely pénzt bocsátana ki a tagállamok számára — nemzeti valutáik ellenében. Az így kibocsátott összegeket a Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank (Világbank) kötelezvényeibe fektetnék, és a fejlesztés finanszírozására használnák fel.

Vannak olyan javaslatok is, amelyek — a jelenlegi lehetőségek figyelembevételével — csupán kisebb változtatásokkal javítanák a valutarendszer működését. Az aranydeviza-valuta általánosabbá tételét indítványozó javaslat a dolláron és a font sterlingen kívül más országok pénzét is kulcsvalutává léptetné elő. Ismeretesek olyan javaslatok, amelyek a Valutaalap hitelforrásainak kibővítését és a nyugati jegybankok szorosabb együttműködését szeretnék elérni.

Ez utóbbi javaslatok közös vonása, hogy az aranynak *másodrendű* szerepet szánanak, mivel — feltevéseik szerint — a nemzetközi pénzügyi relációkat a Valutaalap megfelelőképpen szabályozhatja. Ami a javaslatokban szereplő egyezményes pénzegységet illeti: ellentmondás rejlik abban, hogy a pénzegységet függetleníteni akarják az aranytól, és mégis egy bizonyos arany mennyiséggel tennék egyenlővé. Az ellentmondás gyakorlatilag abban jelentkezne, hogy a tervezett új pénzegység egyfelől feltételezné aranyra való beválthatóságát (konvertibilitását), hiszen csak így lehetne egyenlő az arannyal és helyettesíthetné azt a forgalomban, másfelől viszont aranyra való beváltása *korlátozott* volna, tehát az előbbi feltétel nem teljesülhetne. Ez pedig az egész rendszer életképességét kérdésessé tenné.

A kulcsvaluták számának növelését szorgalmazó javaslat áll legközelebb a Közös Piac-i országok elképzeléseihez, mivel ezek az esetleg nagy veszteségeket okozó gyökeres reform helyett inkább egy olyan kompromisszumos megoldást látnának szívesebben, amely rájuk is kiterjesztené a kulcsvaluta kibocsátásával járó előnyöket, és megszüntetné az Egyesült Államok és Nagy-Britannia monopóliumát e téren.

A kompromisszumos megoldás abban állna, hogy a külföldre kerülő dollár- és fontdevizák ellenében az Egyesült Államok és Anglia jegybankjai *más országok valutáit* halmozná fel, s ez utóbbiak ily módon ugyancsak a tartalékvaluta szerepét játszanák a nemzetközi pénzrendszer keretében. Ez a javaslat egyébként csak a ténylegesen fennálló helyzetet törvényesítené. Ugyanis, míg a múltban a Valuta-

alaptól többnyire dollárhiteleket kértek a tagországok, az utóbbi években a dollár-igénylések aránya már csak körülbelül 10 százalék volt, s a hiteleket inkább nyugatnémet márkában, francia és svájci frankban, olasz lírában folyósították. Ezek a valuták tehát ténylegesen osztoznak a dollárral és a font sterlinggel a nemzetközi tartalékvaluta-rendszer felelősségében, hivatalosan mégsem ismerték meg el e funkciójukat.

A tízek klubjának londoni értekezletén, illetve a Nemzetközi Valutaalap Rio de Janeiro-i ülészakán elfogadott határozat a Valutaalap hiteleinek kiterjesztését célzó javaslatok szellemének felel meg.

A határozat szerint a Valutaalap a likviditás új forrásait nyitja meg azért, hogy a tagországok a kvótáik erejéig igénybevehető szokásos kölcsönökön kívül *speciális póthitelekben* is részesülhetnek (Special Drawing Rights). Ez a jog azonban csak azokat az országokat illeti meg, amelyeknek kiegyensúlyozott vagy többlettel záruló fizetési mérlegük van. A speciális póthiteleket a tagországok nemzeti valutájuk ellenében kapják. Az új hitelezési rendszer csak az amerikai fizetési mérleg kiegyensúlyozása után léphet életbe.

Az Egyesült Államok és Nagy-Britannia eredetileg az új hitelezési rendszertől azt remélték, hogy csökkenteni majd a dollárra és a font sterlingre nehezedő nyomást, és ellensúlyozni fogja más országoknak az aranytartalékaik növelésére irányuló törekvését. Ennek megfelelően azt hangoztatták, hogy a speciális póthiteleknek voltaképpen „aranyjegy“-jellegük van, tehát új nemzetközi pénzegység szerepét kell majd betölteniök. A nyugat-európai országok képviselői azonban határozottan kijelentették, hogy csakis új hiteleszközzel lehet szólni, amely új likvidálásokat előteremtését teszi lehetővé, és nem egyébről.

Az Egyesült Államok számára azonban a legfontosabb az a tény, hogy a Rio de Janeiro-i határozat nem változtatta meg a jelenlegi valutarendszert, amelyben gyakorlatilag még mindig a dollár az egyetlen aranyra beváltható tartalékvaluta. Azok a kísérletek tehát, amelyek célja a dollár trónfosztása volt, egyelőre nem jártak sikerrel.

*

A font sterling leértékelését követő események, az amerikai fizetési mérleg deficitjének növekedése és az aranytartalékok újabb csökkenése tovább fokozták a dollár iránti bizalmatlanságot és az aranylázat a nemzetközi pénzpiacokon. Az újabb valutaválság kivédésére Johnson erélyes dollárvédelmi akciókra határozta el magát, hogy csökkentse újabb összegek külföldre áramlását. Ezért Washington felszólította az amerikai vállalkozókat, hogy tartózkodjanak újabb tőkeberuházásoktól Nyugat-Európában és Dél-Afrikában, hogy Angliában és tizenöt más nem európai országban esedékes beruházásaikat tartsák az 1963—66-os átlag 65 százaléknak megfelelő szinten. Ugyanakkor korlátozni kívánja az Egyesült Államok polgárainak külföldi turistaújtjait, és kilátásba helyezte a külföldi katonai kiadások bizonyos mérvű korlátozását is. A katonai költségek azonban aligha csökkenthetők, amíg az Egyesült Államok folytatja a vietnami háborút. Ezen a csatornán a dollár tovább áramlik külföldre.

Noha a Közös Piac országai és különösen Franciaország nyomtatékosan követelték az amerikai fizetési mérleg rendezését, a bejelentett intézkedések mégsem töltötték el őket örömmel. Ez érthető is, hisz a dollármentő intézkedések szerves része az amerikai kivitel fokozása és a behozatal korlátozása, ami növeli a versenyt az európai tőkepiacokon. Kétségtelen az is, hogy a tőkekivitel és a turistaforgalom korlátozása fokozhatja a dekonjunkturát és a deflációs jelenségeket Nyugat-Európában. Így például Angliát becslések szerint 100 millió font sterling

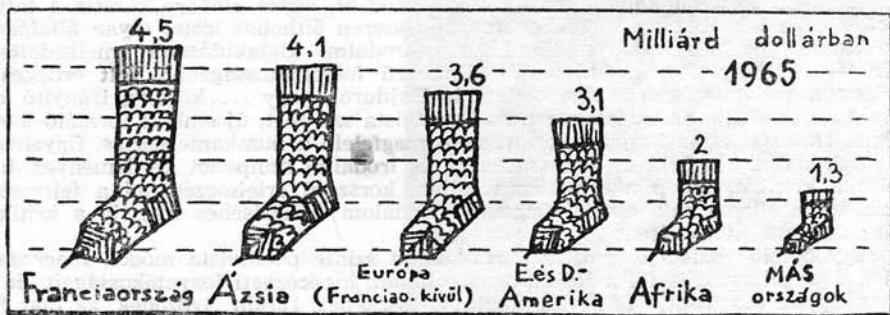
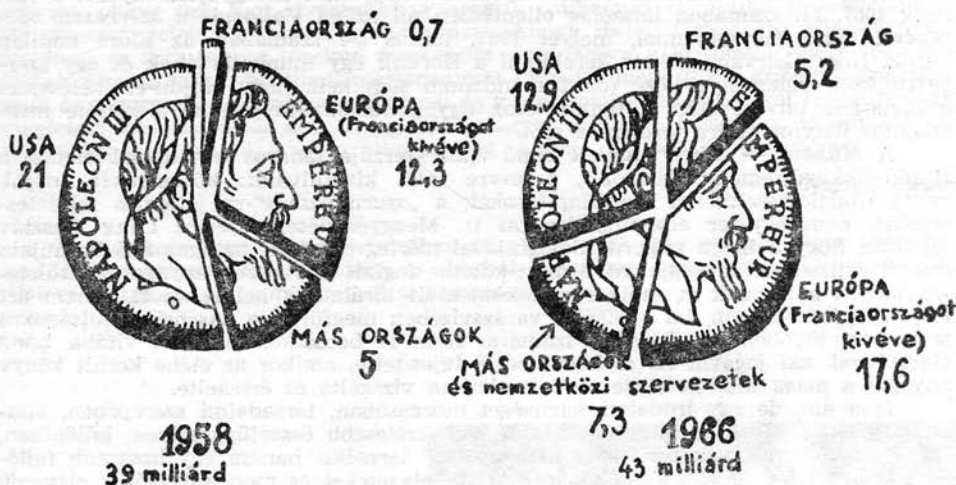
veszteség éri majd (pedig az amerikai tőkebefektetések tekintetében kivételezett ország).

Franciaország azért is bizalmatlan a bejelentett intézkedésekkel szemben, mert nyilvánvaló, hogy céljuk a tőkés pénzrendszer gyökeres reformjának elodázása, a dollár nemzetközi kulcsvaluta-szerepének megőrzése.

E fejlemények azonban nem csökkentik, hanem éppen növelik a tőkés világ valutareformjának időszerűségét; a reformkísérletek minden bizonnyal folytatódnak.

De egyikük sem kecsegtet végleges megoldással, hiszen a nyugati valutarendszer működésében észlelt hibák sem csak magából a pénzrendszerből erednek, hanem mélyebben rejlő ellentmondásokból.

Berényi Ádám — Fekete András

Igy látja a párizsi L'Express rajzolója az aranytartalékok megoszlását. A Napoleon-arany a bankok széfjeiben fekvő értékeket jelképezi; a harisnyában a magánosoknál teaurált mennyiségek értéke.